

2024 NR 1
ROCZNIK XIX

2024 № 1
РІЧНИК XIX

DIALOG DWÓCH KULTUR

ДІАЛОГ ДВОХ КУЛЬТУР

2024 NR 1
ROCZNIK XIX

2024 № 1
РІЧНИК XIX

DIALOG DWÓCH KULTUR

ДІАЛОГ ДВОХ КУЛЬТУР

SULEJÓWEK 2025

Kolegium Redakcyjne

Redaktor naczelny: prof. dr hab. Grzegorz Nowik, dr Urszula Olbromska (zastępca red. naczelnego), dr Robert Andrzejczyk (zastępca red. naczelnego), dr Emil Noiński (sekretarz). Członkowie: dr Stefan Artymowski, Katarzyna Nowosad, Mariusz Olbromski, dr Marta Trojanowska, Tamara Sienina, Łukasz Wieczorek, Switłana Wynnyczenko

Rada Naukowa

Przewodnicząca: prof. dr hab. Walentyna Sobol (Uniwersytet Warszawski). Członkowie: prof. dr hab. Krzysztof Kawalec (Uniwersytet Wrocławski), prof. dr hab. Bartosz Korzeniewski (Uniwersytet Adama Mickiewicza), prof. dr hab. Władysław Makarski (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), dr Emil Noiński (Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku), prof. dr hab. Andrzej Nowak (Uniwersytet Jagielloński), prof. dr hab. Grzegorz Nowik (Instytut Studiów Politycznych, Polska Akademia Nauk/Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku), Mariusz Olbromski (Stowarzyszenie Pisarzy Polskich, Oddział Warszawski), dr Paweł Pietrzyk (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych), prof. dr hab. Ludmiła Siryk (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), prof. dr hab. Włodzimierz Toruń (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), dr Maciej Dębski (Społeczna Akademia Nauk), dr Jarosław Kinal (Uniwersytet Rzeszowski), doc. dr Pavel Mücke (Czeska Akademia Nauk – Praga), dr Matthias Kaltenbrunner (Ośrodek Badawczy Historii Przemian – Wiedeń), prof. dr hab. Arūnas Streikus (Uniwersytet Wileński), dr Dominik Borek (Szkoła Główna Handlowa)

Recenzenci

dr hab. Mariusz Kulik (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk), prof. dr hab. Lidia Michalska-Bracha (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), prof. dr hab. Janusz Odziemkowski (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), prof. dr hab. Włodzimierz Suleja (Uniwersytet Wrocławski)

Adres Kolegium Redakcyjnego

Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku
al. Piłsudskiego 29
05-070 Sulejówek
redakcja.ddk@muzeumpiłsudski.pl
© Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku
ISSN 2082-3274

Fotografia na okładce

Alicja Firynowicz

Tłumaczenia na język angielski

Autorzy & Urszula Bisek

Projekt okładki i skład graficzny

Ireneusz Mitura

Druk i oprawa

Print Profit sp. z o.o.
Koźmin 27
59-900 Zgorzelec

Kolegium Redakcyjne nie ponosi odpowiedzialności za treść sądów i opinii zawartych w artykułach

SPIS TREŚCI

GRZEGORZ NOWIK, MARIUSZ OLBROMSKI: <i>Wstęp</i>	3
GRZEGORZ NOWIK: <i>Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej (wystąpienie otwierające XXIV Dialog Dwoch Kultur 2024)</i>	11

STUDIA, ARTYKUŁY, ROZPRAWY

WŁADYSŁAW MAKARSKI: <i>Hrubieszów i nazwy miejscowe pokrewne</i>	18
HENRYK DUDA: <i>O wyrażeniach na Ukrainie / w Ukrainie w twórczości Juliusza Słowackiego</i>	33
DOROTA HECK: <i>Polszczyzna Melchiora Wańkowicza w dzisiejszej perspektywie</i>	47
ГАЛИНА БАЧИНСЬКА, ТЕТЯНА ВІЛЬЧИНСЬКА: <i>Особливості власних назв у творчості Юліуша Словацького</i>	60
JÓZEF MARIA RUSZAR: <i>Kazimierz Wierzyński – Bóg, śmierć i wiara</i>	70
EUGENIUSZ NACHLIK: <i>Mitologia losu w poezji Zbigniewa Herberta</i>	90
НАДІЯ БІЛИК: <i>Спогади про Богдана Лепкого як феномен культурної спадщини</i>	104
НАТАЛІЯ СТРИЛЕЦЬ: <i>Матеріали з архіву Миколи Сивіцького у фондах музею Богдана Лепкого</i>	117
ТАМАРА МАРКЕЛОВА: <i>Віткацій – новатор, візіонер і водночас гострий критик суспільства, який випередив свій час</i>	129
ЛЮДМИЛА РОМАЩЕНКО: <i>Українські орбіти життя і творчості Зенона Фіша (Тадеуша Падалиці)</i>	140
НАТАЛІЯ ЧЕКАНОВА: <i>Збереження спільної українсько-польської спадщини в Україні (пергаментні документи із фондів Тернопільського обласного краєзнавчого музею)</i>	159
ВАЛЕРІЙ КОРНІЙЧУК: <i>Польсько-українське бойове братерство в повісті Ярошенко Осипа Маковея</i>	165
ОКСАНА КОВЦУН: <i>Польська театральна культура та драматургія в творчості Леся Курбаса</i>	181

Надія Блик

ORCID: 0000-0003-3166-7433

Громадська організація „Збереження культурної спадщини”
Тернопіль

Спогади про Богдана Лепкого як феномен культурної спадщини

Анотація: У статті розглянуто спогади про Богдана Лепкого (1872-1941) як феномен культурної спадщини. Проаналізовано спогади родичів, друзів і колег як цінне джерело у вивченні основних періодів життя Б. Лепкого, дослідженні маловідомих сторінок діяльності митця. Розкрито зміст мемуарів, бібліографія яких налічує понад тридцять позицій. Наголошено, що сучасники створили творчий портрет видатного українського письменника та громадсько-культурного діяча, змалювали його як людину, митця й патріота.

Ключові слова: Богдан Лепкий, спогади, сучасники, культурна спадщина.

Спогади про визначну особистість – це феномен культурної спадщини. Як пам'ятка культури певної епохи та джерело інформації про минуле, вони мають важливе значення в біографічних студіях, а також у вивченні інтелектуальної історії. Спогади, написані представниками національної еліти, є проявом духовної єдності поколінь, утвердженням культурної ідентичності, носієм історичної пам'яті, втіленням свідомого ставлення до минулого, показником цивілізованості суспільства.

Публікація спогадів про Богдана Лепкого (1872-1941) свідчить про підвищений інтерес сучасників до постаті митця та його багатогранного доробку

як письменника, вченого, критика, видавця, публіциста, промовця, декламатора, педагога, художника, мистецтвознавця, громадсько-культурного діяча в історико-культурній спадщині українства. Варто зазначити, що бібліографія спогадів, присвячених Богданові Лепкому, налічує понад тридцять позицій. Серед авторів – Андрій Чайковський, Левко Лепкий, Франц Коковський, Микола Чайковський, Петро Карманський, Остап Луцький, Кирило Трильовський, Лев-Ростислав Лепкий, Льонгин Цегельський, Зенон Кузеля, Василь Сімович, Ольга Кузеля, Іван Ліщинський, Юліян Генік-Березовський, Олександра Яворська-Копач, Богдан Остап'юк, Микола Климишин, Денис-Лев Іванцев, Орест Корчак-Городиський, Григор Лужницький, Дем'ян Горняткевич, Роман Купчинський та ін. Сьогодні їхні спогади зібрано воедино у виданні *Спогади про Богдана Лепкого*¹, впорядкованому авторкою цього дослідження в 2022 р.

Спогади сучасників про видатного українського письменника та громадсько-культурного діяча впродовж останніх 100 років було надруковано на сторінках різних видань в Україні та поза її межами. Перші мемуари було опубліковано за життя діяча й приурочено до ювілеїв майстра слова. Спогади друзів і родичів оприлюднено в еміграційних часописах українців у Німеччині, США й Канаді. Згодом окремі з них було передруковано у збірниках *Повернення Богдана Лепкого Україні*², які впорядкував і видав відомий український меценат, д-р Роман Смик у Чикаго. Низку спогадів сучасників було надруковано на сторінках української преси після проголошення незалежності України. Більшість публікацій було вперше систематизовано у *Вибраній бібліографії* (складеній Надією Білик)³ у 2011 р.

Метою студії є аналіз спогадів про Богдана Лепкого як феномену культурної спадщини, реконструкція творчого портрета діяча, дослідження його внеску в українське національно-культурне відродження кінця ХХ – першої половини ХХ ст.

Авторами перших спогадів про Богдана Лепкого були сучасники: Кирило Трильовський, Остап Луцький і Льонгин Цегельський написали свої

¹ *Спогади про Богдана Лепкого*: упоряд., передм. та прим. Надії Білик, Тернопіль 2022, 240 с.

² *Повернення Україні Богдана Лепкого*, кн. 2-га, 2-ге видання, присвячене 55-річчю смерті Великого Сина України Богдана Лепкого, зібрав, упоряд. і видав д-р Роман Смик, Чикаго; Україна 1996.

³ *Вибрана бібліографія (складена Надією Білик)* [в:] Лепкий Б., *Вибрані твори*, у 2 т., т. 2, упоряд. та передм. Н. Білик, Н. Гавдиди; прим. Н. Білик та ін., Київ 2011, с. 529-530.

мемуари з нагоди ювілею митця. На сторінках збірки *Золота Луна*⁴ за редакцією Зенона Кузеля було оприлюднено спогади, приурочені до 50-ліття від дня народження письменника та 25-ліття його літературної діяльності. Книгу надруковано в 1924 р. у видавництві „Українське слово” (Берлін) за фінансової підтримки української еміграції в Німеччині. До „ювілейної” збірки ввійшла стаття-„присвята” Кирила Трильовського *Богданові Лепкому – поздоров*, в якій йдеться про Богдана Лепкого – соратника В’ячеслава Липинського і співця національно-визвольних змагань. Її зміст доповнили спогади Остапа Луцького *Богдан Лепкий у Кракові* про побут письменника у польському місті, про дім родини Лепких, який сучасники жартівливо називали „українською амбасадой”⁵.

Науковій вартості публікацій не зменшує факт причетності авторів до описаних подій, навпаки, це підкреслює тезу про вагомую роль Б. Лепкого у відродженні української соборності. Зокрема, про значення митця як духовного подвижника в трагічні роки бездержавності К. Трильовський наголосив: „Бо ж нам, прибитим тяжкою долею, поневолею і притоптаним ворожою стопою, треба було доконечно такого барда, котрий могучим своїм співом підносив би нашого духа і розпалював би грани, котрий, хоч „сторощені списи, пощерблені мечі”, давав би нашому серцю і нашій душі – надію!”⁶. Український політик після складної парламентської роботи у Відні віднаходив у родині Лепких атмосферу „повної шляхетності, краси та благородності”. Завдяки письменникові він познайомився з В. Липинським, який пропагував ідею навернення шляхти до українства.

Описуючи дім Лепких у Кракові, Остап Луцький тим самим підкреслив національну ідентичність поета: „Хата Богдана Лепкого... Здається, кожний друг її, а другом був кожний її гість, не може згадати її без щирого зворушення. Як ще нині бачу її. На стінах образи Івасюка, Бойчука, Северина, Бурачека, Новаківського і самого господаря хати, на столах і при стінах безліч книжок, гуцульських прикрас і живих свіжих квіток... все разом мало дивний чар української хати при всій решті її західноєвропейської декорації. Тут і зимою на чужині пахло сіно наших полонин, грала подільська сопілка, цвіла

⁴ *Золота Луна, ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами*, зладив Зенон Кузеля, Берлін 1924, 260 с.

⁵ Н. Білик, *Богдан Лепкий: рецепція постаті в спогадах сучасників* [в:] *Спогади про Богдана Лепкого: упоряд., передм. та прим. Надії Білик*, Тернопіль 2022, с. 4.

⁶ К. Трильовський, *Богданові Лепкому – поздоров* [в:] *Золота Луна...*, с. 113.

вся рідна, далека Україна”⁷. Отже, оформлення житла Лепких у народному стилі, дбайливо підібрані елементи декору свідчили про почуття любові до рідної землі, яка переповнювала поетичну душу митця на чужині, а також про бажання діяча репрезентувати українську культуру серед поляків.

Остап Луцький наголосив на визначальній ролі Богдана Лепкого в налагодженні українсько-польських взаємин на початку ХХ ст. Сучасники залюбки відвідували вечори у домі письменника. Щоденно тут збиралися представники української краківської громади: В. Стефаник, М. Бойчук, В. Липинський, О. Новаківський, М. Бурачек, В. Темницький та ін. Не раз у домі Лепких гостювали українські письменники М. Коцюбинський та О. Кобилянська, представники української політичної еліти К. Студинський та К. Трільовський. „Оця хата була краківським посольством української нації. Тут запізнавалися з українською політичною і культурною думкою політичний і, передусім, мистецький світ польського Кракова”, – писав О. Луцький. Гостями „амбасад” були польські літератори з гурту „Молода Польща”: В. Оркан, Т. Міцінський, В. Фельдман, І. Бутринович. Дружні зв’язки поєднали Б. Лепкого з польськими малярами-імпресіоністами С. Виспянським та М. Станіславським, котрі знайшли в особі письменника цікавого співрозмовника та критика, також шанували його як перекладача української літератури польською мовою. Завдяки викладацькій роботі Б. Лепкий мав взаємини з науковим осередком Кракова. Особливо жваву популяризаторську діяльність митець розвинув на момент виникнення у Кракові „Слов’янського Клубу” („Klub Słowiański”), який був утворений з ініціативи професора Ягеллонського університету М. Здзеховського. Польська інтелектуальна еліта, зазначив О. Луцький, надзвичайно шанувала Б. Лепкого, як знавця культури України.

З нагоди 50-ліття Богдана Лепкого було опубліковано статтю Льонгина Цегельського, редактора українського часопису „Базар” у США. Допис вирізняється високим рівнем інформативності для дослідників, оскільки в ньому йдеться про маловідомі сторінки діяльності Б. Лепкого в українському визвольному русі початку ХХ ст. Сучасник окреслив соборницькі стремління творчості письменника, наголосив на вагомій ролі митця серед духовної еліти, як „найбільшого з живучих українських поетів”⁸. У спогадах висвітлено зміст лепківської першої віршованої драми *Мотря*, яку було

⁷ О. Луцький, *Богдан Лепкий у Кракові* [в:] *Золота Липа...*, с. 105.

⁸ Л. Цегельський, *Богданові Лепкому п’ятдесятилітні роковини його уродин*, „Базар”, 1922, ч. 2-3, с. 19-22.

втрачено в Яремче під час трагічних подій Першої світової війни 1914 р. У ній йшлося про кохання дівчини до Івана Мазепи, заради якого вона залишає батьків, підтримує гетьмана з моменту початку повстання, гаптує хоругву з образом Михайла Архистратига на малиновому полі й вручає її Мазепі та старшинам, а потім гине після поразки українців. У дописі Л. Цегельського також відображено особисті спогади про знайомство з Б. Лепким у Львові в 1893 р. на зібранні українського студентського товариства „Ватра”; про зустріч з поетом у 1914 р. на січово-сокільському святі і розмову у присутності політичних діячів із Наддніпрянщини А. Жука, В. Дорошенка, М. Міхновського про майбутнє українства.

Петро Карманський у книзі *Українська богема* оприлюднив спогади про молоді роки Богдана Лепкого. Автор, в минулому учасник „Молодої Музи”, в розділі під назвою *Бодь* подав таку характеристику товариша: „Счастливі приїздив (Б. Лепкий. – Н. Б.) до нас зі свого Кракова, щоб – мовляв – нагріти душу, заморожену чужиною. А вже справжньою його слабкістю були різдвяні і великодні свята. Привозив панськість, але не цю панськість... професора польської гімназії, а аристократизм духа, яким навчився дорожити в товаристві „Молодої Польщі”... Привозив до нас оповідь про життя краківських жреців храму краси і ненависть до некультурності...”⁹. Слід наголосити, що Богдан Лепкий не вважав себе представником „якогось абстрактного мистецтва”, як писали окремі критики. Поезія та проза письменника початку ХХ ст. свідчили про появу в українській літературі митця, який закликав сучасників „дивитися на захід”, переймати на український ґрунт кращі традиції західноєвропейської культури ХХ ст.¹⁰

Серед чинників популярності діяча в Галичині П. Карманський виділив видатні здібності Б. Лепкого-промовця і декламатора: поет був „відомий усім із святкової естради. Ні одне важніше національне свято не обійшлося без його продукції власних творів”. Така популярність була зумовлена не лише артистичним талантом митця, вагому роль у впливі на слухачів відіграла його ідеальна зовнішність. Сучасник створив майстерний словесний портрет письменника: „Струнка, гарна й певна себе постава, милий, м’який, ліричний голос, пафос, який так легко промовляє до чуття навіть дерев’яних людей – все те зробило Лепкого найбільш популярною постаттю на галицькому ґрунті”¹¹. Цей опис перегукується зі словами Л. Цегельського

⁹ П. Карманський, *Бодь* [в:] Карманський П. *Українська богема*, Львів 1936, с. 39.

¹⁰ Н. Білик, *Богдан Лепкий: рецепція постаті в спогадах сучасників*, с. 6.

¹¹ П. Карманський, *Бодь* [в:] П. Карманський, *Українська богема*, Львів 1936, с. 43.

на адресу ювіляра: „В нього ніжна, чутлива вдача, ніжні черти лиця, струнка постать, тонкі нерви, навіть голос ніжний та співуча тиха говірка. [...] Як бачите, не часто я його стрічав та недовго. Але кожна стріча лишила в мені живе, нестерте вражіння – так, що до сьогодні дзвенить мені у вухах його голос та ввижаються його виразні сиві очі, козацька чуприна (тепер мабуть прорідла) та орлиний ніс”¹².

Таким чином, виразна зовнішність письменника, розмаїття його таланту вражали настільки, що живий образ Б. Лепкого поставав в уяві друзів і приятелів упродовж багатьох років, також залишався таким значущим, незважаючи на час й життєві обставини. Свідченням цієї думки стали спогади Романа Купчинського, надруковані в 1941 р. після смерті автора *Журавлів*. Поет-пісняр, вояк Легіону Українських Січових Стрільців, згадав важливі моменти біографії класика української літератури, яким Б. Лепкого вважали сучасники. Наприклад, важливе значення в Східній Галичині мали святкування з нагоди 100-ліття від дня народження Тараса Шевченка. 9 березня 1914 р. у Львові відбувся концерт на пошану Кобзаря, у якому взяли участь чисельні представники українства. Серед виголошених промов на Шевченковому святі найбільше запам’ятався молодому Романові Купчинському виступ Богдана Лепкого: „Високий, стрункий, з гарно різьбленим лицем, з лагідними синіми очима і білим високим чолом. Його голос, м’який, а звучний, мав щось сердечно-теплого в своїй красці... це був вимріяний тип поета”¹³. Перед багатотисячним зібранням українського громадянства митець декламував вірш *Благословенна най буде година...*, що належить до ліричних шедеврів у творчій спадщині письменника.

Після смерті Богдана Лепкого в 1941 р. у Кракові впродовж кількох років було надруковано спогади близьких родичів митця. Серед них виділимо спомини греко-католицького священника о. Івана Ліщинського *Релігійність Богдана Лепкого*¹⁴. У мемуарах шваґра з Борислава підкреслено „релігійність і побожність” письменника, який із батьківського дому виніс глибоку повагу до віри та церкви, пошану „до священничого стану та до життя на приходствах”. Як згадував отець Іван, не було дня, щоб Б. Лепкий не читав *Біблії*, з якої черпав сили в дні випробувань. „Як правдивий християнин руководився любов’ю ближнього й зі всіма сердечно жив та всіма був дуже

¹² Л. Цегельський, *вказ. праця...*, с. 22.

¹³ Р. Купчинський, *Жмут споминів про Богдана Лепкого*, „Ілюстровані вісті”, 1941, ч. 8, с. 2.

¹⁴ І. Ліщинський, *Релігійність Богдана Лепкого (спогад)*, „Нові дні”, 1946, ч. 29 (55), с. 2.

люблений”, – наголосив родич поета. Також Богдан Лепкий з родиною був „вірним членом парохії в Кракові”, щонеділі відвідував церковну службу. Із насолодою згадував митець Різдвяні та Великодні свята, дотримувався давніх звичаїв на чужині. „Хата його в Кракові виглядала як церковний музей, повна церковних образів, хрестиків, старих фелонів”. Так само виглядала і лепківська вілла „Богданівка” в Черче, що біля Рогатина. Водночас дружніми були взаємини Б. Лепкого з очільниками Української Греко-Католицької Церкви. На честь Митрополита Андрія Шептицького поет у 1915 р. написав вірш *В храмі св. Юра*. Владика запрошував письменника до себе на розмову, особливо захоплювався історичною епопеєю про гетьмана І. Мазепу.

Статтю Зенона Кузеля *Богдан Лепкий в Німеччині* вважаємо енциклопедичною за своїм характером і обсягом матеріалу, оскільки автор стисло окреслив усі напрями громадсько-політичної та культурно-освітньої діяльності Б. Лепкого під час Першої світової війни й національно-визвольних змагань українців у 20-х рр. ХХ ст. Водночас спогади дружини вченого – Ольги Кузеля – під назвою *Неділі в Лепких*¹⁵ містили характеристику родинного побуту митця у Ванзее, передмісті Берліна. Описуючи події 1922-1925 рр., мемуаристка наголосила на тісному знайомстві Богдана Лепкого з гетьманом Павлом Скоропадським у Німеччині. Очільник гетьманського руху щиро підтримував роботу письменника над циклом історичних романів про Івана Мазепу. Дім митця у Ванзее відіграв роль „амбасади” серед української еміграції в Берліні, подібно як і в Кракові. Вечорами присутні обговорювали „українські” теми, співали старі і „новіші (стрілецькі)” пісні, слухали, як Б. Лепкий читає свої нові твори.

Найбільшими за обсягом були мемуари Левка Лепкого про старшого брата Богдана. „Вони належать до джерел особового походження міжособистісної комунікації з елементами автобіографії. Коли було опубліковано спогади, Левко жив і працював в еміграції. До написання спогадів його спонукало не лише бажання поділитись пережитим, розповісти сучасникам і нащадкам про свого родича, а й туга за батьківщиною. У них йдеться про побут греко-католицького духовенства в Галичині, містяться відомості про міжособистісні стосунки родини Лепких з представниками тогочасної галицької еліти”¹⁶.

¹⁵ О. Кузеля, *Неділі в Лепких*, „Український магазин”, 1953, ч. II, с. 8.

¹⁶ Н. Білик, *Богдан Лепкий: рецепція постаті в спогадах сучасників*, с. 8.

У 1952 р. на сторінках бюлетеня НТШ у Канаді було вперше надруковано спогади Левка Лепкого „Децо про молодість Богдана Лепкого”. Як доповнення про дитячі та юнацькі роки Богдана Лепкого в 1967 р. опубліковано мемуари під назвою *На маргінесі „Казки мого життя”*¹⁷. З них довідуємося про життя родини Лепких на Тернопільщині. Описані події в творах охоплюють півстоліття: від 1891 до 1941 рр. У спогадах Левка йдеться про роки навчання Богдана в Академії мистецтв у Відні, його захоплення історичними студіями в малярстві.

Левко Лепкий першим описав творчу „лабораторію” Богдана Лепкого-поета: „Якщо брат носився з думкою написати якийсь вірш, то він... ходив довго по кімнаті і тер чоло високе, біле.. Але не засідав одразу до писання. Обов'язково тітка Дарія мусіла щось заграти – особливо Шопена. Часом грала *Вечорниці* Нижанківського, що їх брат дуже любив. Потім уже писав. Мусів мати настрої. І так до смерті – під вечір хотів почути якийсь домашній імпровізований концерт на фортепіані. Звичайно мусіла це робити старша донька або син. Сам брат не музикував. Грав... тільки при винятковій настрої і зі слуху”¹⁸. Закономірно, що у поетичних творах письменника проявився мистецький синкретизм слова та музики, як наслідок, чисельні вірші митця покладено на музику тогочасними композиторами. Такі ліричні шедеври, як *Журавлі* та *Час рікою пливе...* стали відомими українськими піснями.

Малярські студії Богдана Лепкого також надали оригінальності його творчій манері. Митець не обрав шлях професійного художника, однак у власних літературних творах він створив десятки українських пейзажів, „написав” галерею портретів відомих діячів історії й культури України. Прикладом цього виступив „шашкевичівський” і „шевченківський” цикли в поезії, публіцистиці й літературознавчих студіях Б. Лепкого. Їхню генезу вбачаємо у пошані митця до подвижників національно-культурного відродження. Зокрема про постать Тараса Шевченка, портрети якого митець любив писати олійними фарбами до останніх днів свого життя, – довідуємося зі спогадів Л. Лепкого *На маргінесі „Казки мого життя”*. Водночас, у них багато уваги мемуарист приділив побуту родини Лепких у Кракові, зокрема дружнім взаєминам брата з українськими художниками. Також

¹⁷ Л. Лепкий, *На маргінесі „Казки мого життя”* [в:] Лепкий Л., *Твори*, Тернопіль 2001, с. 341-375.

¹⁸ Л. Лепкий, *Децо про молодість Богдана Лепкого* [в:] Лепкий Л., *Твори*, Тернопіль 2001, с. 164.

у спогадах Левка читаємо про трагічні події Першої та Другої світових воєн, які довелося пережити Лепким у Німеччині та Польщі.

Реконструкція портрета Богдана Лепкого як звичайної людини, турботливого чоловіка та люблячого батька відображається у спогадах Лева-Ростислава, сина письменника. Його мемуари було оприлюднено в США, куди діти митця емігрували після завершення Другої світової війни. Статтю *Причинки до генези трилогії „Мазепа”* приурочено до історії написання епопеї про гетьмана Івана Мазепу, зокрема до характеристики обставин і чинників, що зумовили автора шукати причини поразки національно-визвольних змагань українців на початку ХХ ст. Упродовж кількох років митець зумів реалізувати свій творчий задум на папері. Вибір постаті І. Мазепи був не випадковим. Прозаїк „рахувався з вимогою часу. Він мав на увазі пекучу потребу відповідної лектури для полонених, бо хотів блиском гетьманської булави вибити їм з голови почуття меншовартості, а чином великого гетьмана, союзника могутнього володаря Карла XII, розкрити московські звірства”¹⁹. Праця діяча над „освідомленням” українських полонених у Вецлярському таборі зумовила генезу історичного роману. Письменник прагнув подати приклад будівничого держави з минулого України, водночас наголосив на помилках предків, яких варто уникати у майбутньому. У мемуарах сина йдеться про роботу Б. Лепкого у „Просвітньому відділі” під проводом Союзу визволення України, зокрема у таборі діяч брав участь в створенні школи, читальні, хору, бібліотеки, викладав українознавчі курси у т. зв. народному університеті й навчав малюванню. Детально в спогадах описано побут родини Лепких у Ванзее біля Берліна, спілкування з гетьманом П. Скоропадським і В. Липинським, які радо вітали працю письменника над історичним романом про гетьмана І. Мазепу. Також син поділився спогадами щодо обставин написання віршів Б. Лепкого *Журавлі* та *В храмі св. Юра*.

Богдан Лепкий захоплювався багатьма сферами культури. Про пієтизм митця до театрального мистецтва довідуємось зі спогадів близьких родичів і друзів. Важливою для усвідомлення взаємин із режисерами, драматургами та акторами в Галичині є стаття Григора Лужницького *Богдан Лепкий і театр...*²⁰, приурочена постановкам історичних драм *Мотря* і *Батурин*

¹⁹ Л.-Р. Лепкий, *Причинки до генези трилогії „Мазепа”*, „Овид”, 1961, рік XII, ч. 2 (113), с. 25.

²⁰ Гр. Лужницький, *Богдан Лепкий і театр: змюток спогадів з приводу вистави історичної драми „Батурин” в Українському театрі м. Львова*, „Львівські вісті”, 1941, рік I, ч. 26, с. 5.

на львівській сцені в 1936 р. Ці мемуари розкривають „пристрасну” любов митця до театру та його захоплення п’єсами, свідчать про велике бажання письменника бачити „свої повісті на сцені”, водночас, описують творчу лабораторію автора історичного роману про гетьмана Івана Мазепу, його ставлення до персонажів.

Окремо виділимо спогади Дам’яна Горняткевича *Богдан Лепкий як маляр*. Близький приятель акцентував увагу на малярських студіях митця: „Богдан Лепкий був спосібним малярем, малярства не закидав до останніх літ свого працюючого життя”²¹. Автор мемуарів подав важливі моменти біографії сучасника, зокрема акцентував увагу на взаєминах із Юліаном Панькевичем і Миколою Івасюком у період навчання в гімназії й академії мистецтв у Відні, описав мистецьку атмосферу тодішнього Кракова та взаємини з професорами краківської Академії мистецтв, співпрацю діяча з українськими художниками Олексою Новаківським і Петром Холодним тощо. Саме Д. Горняткевич наголосив на мистецькому синкретизмі у творчості письменника: „Був Богдан Лепкий і в поезії малярем. В його поемах багато барв і музики”. Таким чином, сучаснику вдалося створити один із яскравих словесних портретів митця.

Постать Богдана Лепкого – професора Ягеллонського університету постає в спогадах колишніх студентів: Миколи Климишина, Олександри Яворської-Копач, Юліана Геніка-Березовського, Петра Львовича, Богдана Остап’юка, які опубліковано в діаспорній пресі США та Канади. Кожен з них з теплою згадував свого викладача, який вмів захопити лекціями з історії української літератури не лише майбутніх філологів, а й студентів інших спеціальностей, навіть з інших навчальних закладів Кракова. Також „відвідували його виклади польські письменники, журналісти, політики”²². Приходили ті, що „цікавились українською літературою, або попросту, щоби побачити і почути” письменника Б. Лепкого, автора *Мазени*²³.

О. Яворська-Копач таким запам’ятала улюбленого викладача: „В коридорі першого поверху Ягеллонського університету, біля вікна, стоїть високий елегантний пан. Шляхетні риси лиця динарського типу, в авреолі сивого

²¹ Д. Горняткевич, *Богдан Лепкий як маляр*, „Ілюстровані вісті”, 1941, ч. 8-9.

²² Ю. Геніка-Березовський, *Богдан Лепкий – професор університету* [в:] *Слово пламенем взялося: Мистецтво живого українського слова*, зб., присв. пам’яті митця-декламатора Юліана Геніка-Березовського в двадцятиліття його смерті (1952-1972), Торонто 1972, с. 155-156.

²³ П. Львович, *Професор Богдан Лепкий* [в:] *Повернення Україні Богдана Лепкого...*, с. 216.

волосся. Димок з люльки легко-прозора замотується у малих вусиках, блакитніе погляд і ласкаво охоплює гурток студентів, що стоять півколом”²⁴. Інтелегентна зовнішність, м’який теплий мелодійний голос, виразна артистична мова, декламаторський хист викладача просто „зачаровували” слухачів. Студенти завжди були частими гостями в домі Лепких, професор цікавився їх студіями, питав, звідки вони родом, просив говорити з ним місцевими говірками. Також спілкувалася молодь із професором поза Краковом. У спогадах Б. Остап’юка описано враження від приїзду письменника до Тернополя в 1929 р. та його виступу в будинку „Міщанського братства”, коли митець читав фрагмент з історичної епопеї *Мазена* про зустріч гетьмана та Мотрі на руїнах Батурина²⁵.

Огляд спогадів сучасників про митця завершено словами Василя Сімовича: „...про Богдана Лепкого, хто його знав і ближче знав, можна писати й писати – така це небуденна була людина, такий цікавий був це талант, таке широке коло його зацікавлень”²⁶. У мемуарах родичів, друзів, приятелів змальовано постать діяча як живої людини, сина, батька, чоловіка. Їхні мемуари є цінним джерелом у вивченні основних періодів життя та дослідженні маловідомих сторінок діяльності митця та патріота. Таким чином, віднайдені спогади є феноменом культурної спадщини, у них сформовано цілісний творчий портрет визначного діяча українського національно-культурного відродження кінця ХХ – першої половини ХХ ст.

Бібліографія

- Білик Н., *Богдан Лепкий: рецепція постаті в спогадах сучасників* [в:] *Спогади про Богдана Лепкого*: упоряд., передм. та прим. Надії Білик, Тернопіль 2022, с. 3-10.
- Вибрана бібліографія (складена Надією Білик)* [в:] Лепкий Б. *Вибрані твори*, у 2 т., т. 2, упоряд. та передм. Н. Білик, Н. Гавдиди; прим. Н. Білик та ін., Київ 2011, с. 519-530.
- Горняткевич Д., *Богдан Лепкий як маляр*, „Ілюстровані вісті”, 1941, ч. 8-9, с. 33-37.
- Геник-Березовський Ю., *Богдан Лепкий – професор університету* [в:] *Слово пламенем взялося: Мистецтво живого українського слова*, зб., присв. пам’яті мистця-декламатора Юліана Геника-Березовського в двадцятиліття його смерті (1952-1972), Торонто 1972, с. 154-163.

²⁴ О. Яворська-Копач, *Незабутня постать*, „Новий шлях”, 1986, ч. 28-29, с. 2.

²⁵ Б. Остап’юк, *Моє знайомство із славним поетом галицького Поділля* [в:] *Альманах Українського Народного Союзу на рік 1987*. Джерзі Ситі; Нью Йорк 1987, річник 77, с. 175-186.

²⁶ В. Сімович, *Богдан Лепкий*, „Наші дні”, 1942, ч. 8, с. 7.

- Золота Липа, ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами*, зладив Зенон Кузеля, Берлін 1924, 260 с.
- Карманський П., *Бодь* [в:] Карманський П. *Українська богема*, Львів 1936, с. 39-43.
- Кузеля О., *Неділі в Лепких*, „Український магазин”, 1953, ч. II, с. 8.
- Купчинський Р., *Жмут споминів про Богдана Лепкого*, „Ілюстровані вісті”, 1941, ч. 8, с. 2-3.
- Лепкий Л., *Дещо про молодість Богдана Лепкого* [в:] Лепкий Л., *Твори*, Тернопіль 2001, с. 164-194.
- Лепкий Л., *На маргінесі „Казки мого життя”* [в:] Лепкий Л., *Твори*, Тернопіль 2001, с. 341-375.
- Лепкий Л.-Р., *Причинки до генези трилогії „Мазепа”*, „Овид”, 1961, рік XII, ч. 2 (113), с. 24-28.
- Ліщинський І., *Релігійність Богдана Лепкого (спогад)*, „Нові дні”, 1946, ч. 29 (55), с. 2.
- Лужницький Гр., *Богдан Лепкий і театр: жмуток спогадів з приводу вистави історичної драми „Батурич” в Українському театрі м. Львова*, „Львівські вісті”, 1941, рік I, ч. 26, с. 5.
- Луцький О., *Богдан Лепкий у Кракові* [в:] *Золота Липа, ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами*, зладив Зенон Кузеля, Берлін 1924, с. 102-107.
- Львович П., *Професор Богдан Лепкий* [в:] *Повернення Україні Богдана Лепкого*, кн. 2, присв. 55-річчю смерті Великого Сина України Богдана Лепкого, зібрав, упоряд. і видав д-р Роман Смик, 2-ге вид., Чикаго, Україна 1996, с. 215-219.
- Остап'юк Б., *Моє знайомство із славним поетом галицького Поділля* [в:] *Альманах Українського Народного Союзу на рік 1987*. Джерзі Ситі; Нью Йорк 1987, річник 77, с. 175-186.
- Повернення Україні Богдана Лепкого*, кн. 2-га, 2-ге видання, присвячене 55-річчю смерті Великого Сина України Богдана Лепкого, зібрав, упоряд. і видав д-р Роман Смик, Чикаго; Україна 1996.
- Сімович В., *Богдан Лепкий*, „Наші дні”, 1942, ч. 8, с. 7.
- Спогади про Богдана Лепкого*: упоряд., передм. та прим. Надії Білик, Тернопіль 2022, 240 с.
- Трильовський К., *Богданові Лепкому – поздоров* [в:] *Золота Липа, ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами*, зладив Зенон Кузеля, Берлін 1924, с. 107-113.
- Цегельський Л., *Богданові Лепкому п'ятдесятилітні роковини його уродин*, „Базар”, 1922, ч. 2-3, с. 19-22.
- Яворська-Копач О., *Незабуття постать*, „Новий шлях”, 1986, ч. 28-29, с. 2.

Memories of Bohdan Lepkyi as a cultural heritage phenomenon

Abstract: The paper deals with memories of Bohdan Lepkyi (1872-1941) as a phenomenon of cultural heritage. It analyses the memoirs of relatives, friends and colleagues as a valuable source for studying the main periods of B. Lepkyi's life and for researching the little-known

sides of the artist's activity. The article reveals the content of the memoirs, whose bibliography includes more than thirty items. It is emphasised that his contemporaries portrayed him as an outstanding Ukrainian writer, public and cultural figure, man, artist and patriot.

Keywords: Bohdan Lepkyi, memories, contemporaries, cultural heritage.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Muzeum
Józefa Piłsudskiego
w Sulejówku

Fundacja Rodziny
JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO

ISSN 2082-3274